

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Plzeň 2023

Magdaléna Fišerová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Narativní dimenze archeologického terénního
výzkumu v České republice: kolektivně sdílená
vyprávění českých archeologů a archeoložek**

Magdaléna Fišerová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce doc. PhDr. Petru Janečkovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a odborné vedení práce. Také děkuji respondentům a všem, kteří se v jakékoliv míře a způsobu podíleli na vzniku této práce.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 TEORETICKÁ ČÁST	3
2.1 Folklor a profesní folklor	3
2.2 Fáma, historka anekdota a současná pověst	3
2.3 Archeologie	4
2.4 Skupina či subkultura?	5
2.5 Vývoj národopisu, etnografie a folkloru	6
2.5.1 Marxistická etnografie.....	6
2.5.2 21. století v České republice	8
2.5.3 20. století v USA.....	8
2.5.4 21. století ve světě.....	9
3 METODOLOGICKÁ ČÁST	11
3.1 Výběr respondentů	12
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	13
4.1 Historky.....	13
4.1.1 Pojídání boty.....	13
4.1.2 Olizování lebek, kostí či střepů.....	15
4.1.3 Celkové shrnutí.....	17
4.2 Archeologie pohledem veřejnosti	17
4.2.1 Jak vypadá “správný“ archeolog?	18
4.2.2 Představa o činnostech archeologa	19
4.3 Vytváření kolektivní identity	20

4.3.1 Pasování prvků.....	20
4.3.2 Archeologická stolová společnost Rotunda.....	21
4.4 Archeologická „lidová tvořivost“	23
4.4.1 Báseň	25
5 ZÁVĚR	26
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	28
6.1 Internetové zdroje	30
6.2 Seznam obrázků.....	30
7 RESUMÉ	31

1 ÚVOD

V této práci se snažím charakterizovat archeology jako svébytnou profesní skupinu se specifickou profesní kulturou: - vlastními zvyky a především kolektivně sdílenými anekdotami, fámami a současnými pověstmi, spojovanými s archeologickými terénními výzkumy. Tato profesní skupina je velmi specifická především interakcemi mezi členy archeologického terénního výzkumu, kteří spolu tráví osm pracovních hodin, ale někdy také měsíc v kuse i všechny hodiny ostatní. Kromě pracoviště totiž často se svými spolupracovníky sdílíte na vzdálenějších výzkumech také ubikaci a volný čas. Tato specifika nejsou sama o sobě ve společnosti až tak výjimečná, zajímavé na archeologii je však to, že aktéry často představují lidé od sebe společensky velmi vzdálení, kteří by mimo archeologii tento intenzivní společensky heterogenní čas jistě neprožili.

Profesní folklor je v Čechách spíše méně častým tématem, jednou z výjimek byl výzkum dělníků či dělnický folklor, tento termín má své kořeny v etnografii druhé poloviny 20 let, která je rozpracována v teoretické části práce. V angličtině se pak lze setkat s označením *occupational folklore, the folklore of working people* či *industrial lore*. Tento fenomén se pak ve světě zkoumá daleko častěji než v České republice. Pozornost se zaměřuje především na lékaře a další zdravotnický personál, avšak i jiným profesím jako jsou zaměstnanci věznic či hasiči se věnuje prostor. Tyto témata jsou popsány v teoretické části práce.

Za velmi důležité zde považuji sdělit, že v této práci není účelem kohokoliv jakkoliv diskreditovat či dehonestovat, a to jak archeologii, tak samotné archeology. Naopak, archeologie i archeologů si velmi vážím a mám mezi nimi mnoho přátel, proto jsem se zde snažila být objektivní a přistupovala k tématu s úctou a respektem tak, aby tato práce nebyla jen soupisem pomluv, ale něčím, co snad samotní archeologové pojmu spíše s úsměvem na tváři. Právě předchozí zkušenost s archeology a archeologickým výzkumem, kde jsem se setkala s mnohými příběhy a dalšími kolektivně sdílenými fenomény, byla důvodem pro výběr tématu Narativní dimenze archeologického terénního výzkumu.

Cílem bakalářské práce je dokumentovat slovesný folklor archeologů v České republice, konkrétně kolektivně sdílené anekdoty, vtipy a fámy, které jsou součástí archeologického terénního výzkumu a následně analyzovat proces jejich variace, transmise a kulturního významu. Dalším sekundárním cílem je etnografický popis této

profesní skupiny, jenž zahrnuje zkoumání zvyků a tradic formující archeologickou kolektivní identitu.

Jedním z problémů, kterým čelí studium profesního folkloru v České republice, je jeho spojení s takzvanou marxistickou etnografií v období státního socialismu, jež byla v minulosti kritizována kvůli svému politickému podtextu. V důsledku toho se často objevuje otázka, zda má význam zkoumat fenomény, jako je dělnický folklor a zda je možné jej považovat za legitimní oblast výzkumu. Politický systém v minulosti skutečně využíval etnografii této skupiny jako propagandistický nástroj, avšak je nutné si uvědomit, že ne všechny studie zabývající se tímto tématem byly nutně ideologicky zkreslené. Dle mého názoru je důležité zmínit, že právě profesní folklor může poskytnout jedinečné náhledy do sociálních vztahů, hodnot a norem, jenž formují pracovní prostředí, ovlivňují chování a postoje pracovníků. To platí i pro archeology, kteří se dle mého nachází v unikátním prostředí, ve kterém se prolíná vědecký výzkum s praktickou prací v terénu.

Skeptický pohled na profesní folklor nebyl omezen pouze na český kontext. Archie Green, americký folklorista, který se věnoval takzvanému laborlore (dělnickému folkloru), si pokládal otázky, které lze aplikovat i na téma této práce. Dalším cílem práce je tedy ukázat význam studia profesního folkloru a také odpovědět právě na upravené otázky, které si kladl Archie Green (1978): Mají být archeologové považováni za členy lidové kultury? Jak je strukturována pracovní činnost a pracoviště tak, aby vznikla specifická komunitní expresivní kultura? Jak pracovní tradice současně odráží stabilitu uvnitř spojené komunity a trauma sociálního konfliktu? A jaké postupy zde využít?

2 TEORETICKÁ ČÁST

V této části se věnuji vysvětlení pojmů, se kterými pracuji ve výzkumné části. Dále považuji za přínosné nastínit vývojovou linii výzkumů profesního folkloru, neboť značně ovlivňuje studium a chápání tohoto tématu i v současné době. Předkládám zde také různá teoretická východiska, která se snaží poskytnout náhled, jak přistupovat ke studiu profesního folkloru, o který v poslední době začal znovu stoupat zájem, a to především v zahraničí.

2.1 Folklor a profesní folklor

Pro tuto práci je prvotně nutné definovat folklor, aby následně mohl být vymezen profesní folklor. Pro účely této práce mi přišla nejvhodnější definice ze Sociologického slovníku. *„Folklor je spontánní kolektivně vytvářené, sdílené, rozvíjené a předávané slovesné, písňové, taneční a divadelní projevy způsobu života a kultury. Folklor je přirozeným projevem jakékoli kolektivity, která je charakterizovaná přímou, neformální komunikační vazbou mezi členy, společnou, dlouhodobě vytvářenou sociální zkušeností a společným prostředím. Bývá svázán s určitou lokální komunitou, bývá jevem mezigeneračním, spojeným s místními zvyky a obyčejí.“* (Uherek 2017).

Industrial lore je soubor znalostí, příběhů a tradic, zvyků a praktik, které jsou specifické pro určité průmyslové odvětví či pracovní prostředí (Green 1997). Já sama se snažím vymezit pojem profesní folklor jako folklor skládající se ze žargonu, tradic, fám, anekdot a současné pověsti, které jsou součástí žité kolektivní paměti osob, jenž spojuje jejich profese či povolání.

2.2 Fáma, historka anekdota a současná pověst

Fáma je zdánlivě pravdivá a uvěřitelná zpráva či historka, která je však minimálně neověřená. Nejčastěji koluje v kolektivním ústním podání, avšak díky internetu vzrostl sociální význam fámy a pomalu se tak přesouvá spíše na internet (Janeček 2012). Tyto příběhy mohou být založeny na skutečných událostech, ale během šíření mohou být významně zkresleny nebo zveličeny (Fine, Heath 2009).

Historika (v angličtině tale či yard) je často osobní či lokální příběh, jenž je sdílen v rámci komunity či skupiny lidí (Dégh 1994). Obvykle popisují události či situace, které jsou považovány za zajímavé či vtipné, mohou tak sloužit jako prostředek pro přenos tradic, kultury, hodnot a stejně tak jako prostředek pro posilování sociálních vazeb a skupinové identity (Bennet 1986).

Anekdota je krátký, často zábavný příběh, jenž ilustruje nějakou situaci či událost a slouží jako prostředek pro sdílení zkušeností, názorů či hodnot (Abrahams 1970). Anekdota i historika mají mnoho společného a často se tak zaměňují, avšak důležitým rozdílem je, že historiky jsou sdílené v rámci nějaké komunity či skupiny lidí, mezitím co anekdoty jsou sdílené v širší společnosti.

Současné pověsti jsou dle Brunvanda „*pravdivé příběhy, které jsou příliš dobré na to, aby byly pravdivé*“ (Brunvand 1999). Tangherliny je pak popisuje jako příběhy či zprávy, které se šíří v rámci společnosti a odráží aktuální kulturní, sociální či politické zájmy a hodnoty (Tangherlini 1990). Často tak mohou mít vliv na veřejné mínění a chování.

Dále je nutné někam archeologický folklor sociologicky zařadit, o což se pokusím za pomoci klasifikace Jana Harolda Brunvanda (1993), který dělí současné pověsti do deseti hlavních skupin: automobilové, o zvířatech, strašidelné, o neštěstích, o sexu a skandálech, o zločinu, obchodní a profesní pověsti (podskupiny: firmy a obchody, obchodní známky, telefony, další technologie, počítačový folklor a psaný folklor), o úřadech, pověsti a klepy o slavných lidech, akademické pověsti (podskupiny: profesori a výzkum, studenti a pověsti o zkouškách). Pro mé téma je důležitá především skupina obchodní a profesní pověsti a také akademické pověsti, jelikož většina respondentů pochází z univerzitního prostředí. Na akademické půdě také dochází k předávání historek, jak z přednášejících na studenty, tak mezi studenty či v rámci praxe na terénním výzkumu.

2.3 Archeologie

Archeologie je vědní disciplína zabývající se studiem minulých lidských společností na základě movitých i nemovitých nálezů. Ty lze dělit na artefakty, intencionálně vytvořené lidmi a ekofakty, vzniklé jako neplánovaný produkt lidských aktivit (Neustupný 2010) Termín archeologie je odvozen z řeckého *archeos* tedy starý a

logos, což znamená slovo či nauku. Termín se vyskytuje už mezi lety 460 - 396 př. n. l. u řeckého historika Thukydidy (Podborský 2012:10-13).

„Terénní výzkum je základní archeologickou metodou, která spočívá v systematické prohlídání krajiny za účelem nalezení a dokumentace archeologických lokalit a nálezů. Terénní výzkum zahrnuje řadu činností, jako je rekognoskace (průzkum terénu), sběr povrchových nálezů, geofyzikální průzkum, sondáže a výkopové práce.“ (Kuna 2002)

Jedním z mála, kdo se zatím dotkl spojení archeologie a folkloru je Karel Sklenář, který je nejen významným archeologem, ale také jejím popularizátorem. Sklenářův zájem o archeologický folklor vyústil v několik publikací, které se zaměřují na různé aspekty tohoto fenoménu. Jednou z těchto prací je *Archeologie a folklór* (Sklenář 1981), ve které analyzuje vztah mezi archeologií a folklórem, zkoumá zde jejich vzájemný vliv. Poukazuje na to, že archeologie poskytuje cenné informace o hmotné kultuře minulých společností, zatímco folklor nám může pomoci porozumět jejich kulturním a duchovním hodnotám. Následně se v další práci zabývá aplikací folklorních metod ve vybraných archeologických projektech a ukazuje, jak mohou být tyto metody účinně využité při interpretaci archeologických nálezů a vést k pochopení sociálních a kulturních aspektů minulých populací (Sklenář 1986). V knize *Hromové klíny a hrnce trpaslíků: z pokladnice české folklorní archeologie*, se zabývá hlavně folklorní archeologií, kterou vymezuje jako *„nauku o hodnocení a přehodnocování archeologických kulturních předmětů na základě lidového myšlení a soustavy lidových názorů na svět.“* (Sklenář 1999).

2.4 Skupina či subkultura?

Z důvodu zkoumání archeologů jakožto svébytné skupiny, je nutné vysvětlit pojmy jako skupina, subkultura či folk group, kolektivní identita a kolektivní paměť, s nimiž zde také pracuji.

Skupina v nejšířším sociologickém smyslu je seskupení lidí, které vzniká na základě reálných interakcí či na základě společných znaků a určitých kritériích (Petrušek 2018). Pro označení skupiny archeologů se nabízí i termín subkultura. Rozdíl mezi skupinou a subkulturou, spočívá v širokosti pojmu skupina, který se vztahuje k libovolnému uskupení jednotlivců, zatímco subkultura je specifickým typem skupiny, jež

se odlišuje od širší společnosti především vlastními hodnotami, normami, zvyky a stylem (Keller 2001: 123). Přesto jsem však dospěla k závěru, že označení subkultura pro archeology, není označením zcela vyhovujícím, takže nadále pracuji s pojmy jako archeologická skupina či profesní folk group. Profesní folk group je označením skupiny lidí, která je spojena společným povoláním či pracovním prostředím. Členové skupiny pak sdílejí zkušenosti, hodnoty, názory, příběhy a tradice spojené s jejich prací.

Dále je nutné vysvětlit pojem kolektivní identita, ta se týká pocitu sounáležitosti, který jedinci sdílejí s určitou skupinou lidí a spojuje tak jednotlivce na základě společných hodnot, tradic a zkušeností. Tudíž se stává výsledkem kolektivního jednání lidí, jež si jsou vědomi společného zájmu či cíle vyjadřující jejich kolektivní potřeby, hodnoty a představy o světě (Mareš 1999). Kolektivní paměť pak odkazuje spíše na způsob, jakým si skupina udržuje a předává své zvyky, sociální zkušenosti a znalosti. Jenkins chápe kolektivní paměť jako *“sdílený a konstruovaný kulturní vědomý způsob vzpomínání, který se zakládá na společném zážitku minulosti”* (Jenkins 1995). Kolektivní paměť a kolektivní identita jsou vzájemně propojené, respektive kolektivní paměť udržuje kolektivní identitu skupin. Oba tyto pojmy pomáhají pochopit fungování různých skupin.

2.5 Vývoj národopisu, etnografie a folkloru

Zájem o lid se objevuje již v renesanci, tedy v 16. století, avšak předmětem vědeckého poznání se lidová kultura stala až v 18. století. Do této doby se dá zařadit i Jan Jeník z Bratřic žijící mezi lety 1756 až 1845, který si jako voják psal deníky z cest, ve kterých popisuje každodenní život vojáků a civilistů. Následující 19. století je významné především sběrem lidových písní, pohádek a básní. Mezi nejznámější sběratele patří Karel Jaromír Erben a Božena Němcová. Druhá polovina 20. století s sebou nese velké změny v oboru národopisu, jeho institucionalizace a přejmenování, ale především politické a ideologické změny. Z národopisu se stává etnografie a folkloristika, také se vytváří nová pracoviště v rámci akademie věd (Woitsch 2013).

2.5.1 Marxistická etnografie

Marxistická etnografie či etnografie dělnictva se snaží rozšířit výzkumnou oblast, a to především právě na výzkum dělnictva a hornictva, tudíž představuje velký mezník v oblasti profesního folkloru. Převážně je tato tradice považována spíše za ideologický

nástroj, čemuž se nedá příliš odporovat díky následnému přetvoření národopisu na našem území. Avšak etnografický či spíše sociálně-antropologický zájem o dělníky se rozvíjí i ve Skandinávii, jak dokládá účast Antonína Robka a Karla Fojtíka na konferenci o dělnické kultuře ve Švédsku v roce 1986, tudíž politika či ideologie nemusí být nutně podmínkou pro zájem o toto téma (Woitsch 2012). Mezi nejvýraznější etnografy této doby patří Olga Skalníková, Karel Fojtík, Oldřich Sirovátka a Vladimír Karbusický, kteří se věnovali výzkumům v průmyslových regionů. Právě tito výzkumníci se začali zajímat o profesní folklor a díky jejich zaměření jen na určité profese se v českém kontextu mluví o dělnickém folkloru.

Olga Skalníková je jednou z nejvýraznějších etnografů z tzv. marxistického kroužku. Mezi její hlavní zájem patřili horníci na Kladensku, kterým věnovala spoustu času a publikací, významnou je především „Kladensko: život a kultura lidu v průmyslové oblasti“, na které se podílel i Jaromír Jech, který se v kapitole Lidové vyprávění na Kladensku věnuje hlavním rysům, lidové mluvě, vypravěčům a životům povídek. Karel Fojtík je autorem, jehož zájmem bylo textilní dělnictvo v Brně, několik studií věnoval i dělnickým obydlím. Samozřejmě se věnoval i horníkům, které se mu povedlo popsat společně s Oldřichem Sirovátkou v knize “Rosicko-Oslavansko” z roku 1961.

Vladimír Karbusický se věnoval etnomuzikologii na území Čech, Čechům žijícím v Rumunsku, ale i situaci zpěvů ve Spolkové republice Německo, kam po srpnu 1968 odešel. V padesátých letech minulého století byli jeho zájmem i písně dělnické, chmelařské, vojenské a hornické. Ve svém textu “K otázce dělnického folkloru”, považuje za rodiště nejstarších dělnických písní místa s historií intenzivního tkalcovství, kde se následně rozvíjel textilní průmysl. Dle Karbusického je to tzv. pruh táhnoucí se od Liberce přes podkrkonoší, Orlické hory, severní Moravu až k Brnu. Tyto nejstarší písně mají tematiku napětí mezi domácky pracujícími tkalci a fabričnými tkalci, lidem rolnickým a fabričným, což dokládá na několika písních. Na závěr tohoto textu se snaží vyzdvihnout a obhájit dělnický folklor a tehdejší odklon od lidového folkloru. *“Venkovský člověk vedený učením socialismu, jež mu přinesla do života dělnická třída, opět našel sám sebe, přestal se stydět za svůj svéráz a hrdě se noří do jeho bohaté studnice, aby dal vyrůst novým písním.”* (Karbusický 1952).

2.5.2 21. století v České republice

Profesní folklor není aktuálně v České republice zrovna trendem, výzkumů na toto téma není mnoho. Osobně mi toto téma přijde velmi zajímavé a domnívám se, že jsou různé možnosti, jak toto téma uchopit, proto zde uvádím práce, které s tímto tématem zacházejí různě. Horníci jsou stále aktuálním tématem, což reflektuje i bakalářská práce zabývající se hornickým folklorem v západních Čechách z roku 2015 od Anny Klímové, která díky výše zmíněným etnografům měla z čeho čerpat informace.

Prací zaměřenou na dělnickou problematiku je například Dělnická kolonie Karlov: místo, paměť a identita. Tato kolonie se nacházela v Plzni, přesněji to byla část Jižního předměstí. Vznikla v roce 1910 a sloužila k ubytování dělníků ze Škodových závodů, zbourána byla v roce 1987, zajímavé je, že lidé z Karlova spolu stále udržují kontakt a scházejí se i po desítkách let zániku této kolonie (Burzová et al 2013).

Jednou z velmi zajímavých prací na téma dělníků, v továrně Baťa je od Kateřiny Nedbálkové, kde autorka v letech 2018 až 2021 prováděla etnografický výzkum. Využila metody zúčastněného pozorování, kdy v továrně sama pracovala. Během výzkumu získala přes třicet rozhovorů v rozmezí od 20 do 120 minut. V závěru dochází k názoru, že obuvnictví jako takové už skoro zaniká, ani firma Baťa už bohužel nepomáhá k jeho atraktivitě a spíše myslí na zisk než na tradici jako takovou (Nedbálková 2022). Aleš Smrčka je autorem, který zpracoval profesi řidiče autobusů z pohledu etnologa. Cílem studie je zmapování kulturních aspektů této skupiny, jako jsou zvyky, způsob komunikace jejích členů, stravovací a oděvní návyky, a také organizaci práce řidičů autobusu. Svá data prezentuje prostřednictvím autoetnografického svědectví, jelikož sám jako řidič autobusu pracoval (Smrčka 2017). Další sondu do života profese nabízí Tomáš Bek, který ze spíše sociologického pohledu zkoumá prodavače v supermarketech. Poukazuje na fakt, že snaha snížit náklady se projevuje především zvyšující se flexibilitou práce, která má neblahý vliv na zaměstnance (Bek 2019).

2.5.3 20. století v USA

Mezi hlouběji zkoumané profesní skupiny dvacátého století ve Spojených státech amerických patří především kovbojové, horníci, námořníci a více nespecifikovaní dělníci. Existuje však projekt *American Life Histories: Manuscripts from the Federal Writers'*

Project, jenž je digitální sbírkou obsahující kolem 2 900 dokumentů, na kterých pracovalo více než 300 spisovatelů z 24 států. Rukopisy byly psány mezi lety 1936-1940, týkají se jak pohádek, písní, vzpomínek a také profesního folkloru Američanů žijících na přelomu století. Nevýhodou je, že zápisy nejsou nijak pevně strukturované, takže rozhovory jsou bohužel odlišné svou kvalitou. Důležité však je, že se zde dají najít rozhovory o různých profesích, jako je Iron Worker (železář), Stonecutter (kameník), Mill Worker (pracovnice v továrně na textil), Maid (služka), ale například i Housewife (žena v domácnosti), Mountain Merchant-Farmer (horský farmář) a Street Vendor (pouliční prodejce).

Kovbojům se věnoval John Avery Lomax, který v roce 1910 vydal *Cowboy songs* a James Frank Dobie, který se věnoval vesnickému životu v Texasu. Život horníků zase uchvátil George Korsona, který jako mladý novinář vydal profesní balady *The Jam on Gerry's rocks*. Námořníky popsal ve své knize z roku 1975 *Folklore and the Sea* Horace Beck. Edward Dawson Ives, který sám sloužil u námořnictva se jimi také zabýval, především písněmi a jejich tvůrci, ale i cykly příběhů o místních hrdinech. Dělnický folklor (laborlore) zaujal Archieho Greena, mezi jehož pozdější práce patří například *Plechoví muži* (o umění klempířů) z roku 2002, ale i sbírka esejí o námořnících (Green 1978).

2.5.4 21. století ve světě

Témata profesního folkloru 21. století rozhodně neopomíjí kovboje a námořníky, snaží se spíše rozšířit okruh témat. Nejčastěji na zdravotnický personál, to už jak přímo na doktory a sestřičky, ale i na studenty medicíny. Mezi další profese patří dozorcí ve vězení, plážoví prodejci, hasiči, stavební dělníci a mnoho dalších povolání. Tato kapitola poskytuje přehled některých studií zabývajících se tímto tématem. Jedním z příkladů je studie Michaela Owen Jonese (2013), který zkoumá profesní folklor mezi hasiči v Kalifornii. V oblasti zdravotní péče, Rachel Prentice (2013) studuje profesní folklor mezi chirurgy, zkoumá, jak používají humor, anekdoty a další folklorní prvky jako prostředky pro zvládání stresu, sdílení znalostí a posilování profesní solidarity. Této oblasti se věnuje i S. J. Harris, který poukazuje, jak profesní folklor odráží aspekty práce lékárníků a podporuje profesní soudržnost (Harris et al. 2014). Ve světě technologií zkoumá Gabriella Coleman (2012) etiku a estetiku hackování, ale i jak hackeři používají různé formy folkloru jako jsou vtipy, anekdoty a memy jako prostředek pro sdílení znalostí a

vyjádření hodnot. Dalším příkladem jsou vězeňští dozorcí ve Wisconsinu, kterým se věnuje Claire Schmidt v knize *If you don't laugh you'll cry: The occupational humor of white Wisconsin prison workers*. V její rodině se vyskytují už tři generace vězeňských pracovníků, má tak blízko k tomuto prostředí a rozebírá zde úlohu humoru, která umožňuje lépe zvládat práci v tomto stresovém a často nebezpečném prostředí (2017).

Závěrem lze shrnout, že profesní folklor, a to především humor, tedy vtipy či humorné příběhy přispívají ke zvládnutí stresu a budování kolektivní identity v často fyzicky či psychicky, případně fyzicky i psychicky náročných povolání. Osobně se domnívám, že zájem o toto téma nám může přinést mnoho poznání, které by mohlo vést k zlepšování pracovních podmínek, komunikace mezi spolupracovníky a celkově vyšší spokojenosti. Budoucí výzkum se může rozšířit o nově vzniklých profesích jako jsou pracovníci v oblasti virtuální reality či umělé inteligence. Umělá inteligence bude více či méně ovlivňovat či přeměňovat některé pracovní pozice. Témata profesního folkloru jsou tedy v 21. století velmi pestrá a nová témata se objevují čím dál více.

3 METODOLOGICKÁ ČÁST

K bakalářské práci bylo využito kvalitativního výzkumu, tento přístup umožňuje získat hlubší a komplexnější vhled do zkoumaného fenoménu, než by bylo možno dosáhnout pomocí kvantitativních metod. Přičemž získaná data by se dala specifikovat jako kulturní. Tato data představují interpretace sociálního jednání a významů, které jsou více či méně sdílené v rámci studovaného kulturního systému (Toušek 2012: 36). Kulturní data nám umožňují předpokládat, že jsou více či méně sdílená v rámci sledované populace, zkoumané kultury či subkultury, což umožňuje vytvářet generalizace o zkoumaném fenoménu na základě menšího počtu sledovaných případů (Toušek 2012: 37).

Pro sběr dat bylo použito metody zúčastněného pozorování, krátkých rozhovorů a především narativních rozhovorů, které se během výzkumu ukázaly být efektivnější, než-li původně zamýšlené polostrukturované rozhovory. Důvodem byl především zájem respondentů o dané téma, takže polostrukturované rozhovory spíše narušovaly plynulé vyprávění anekdot. Narativní rozhovor je metoda založena na volném vyprávění respondenta, kterému výzkumník udává téma (Toušek 2012: 39). Rozhovory se odehrávaly v neformálním prostředí, tak aby se respondent cítil co nejvíce uvolněně a zvýšila se tak pravděpodobnost autenticity vyprávění anekdot. V úvodu rozhovoru bylo třeba respondenta důkladně seznámit s tématem zájmu výzkumníka a následně ho nechat vyprávět. Většinou nebylo nutné pokládat respondentovi otázky kvůli detailům. Zúčastněné pozorování zahrnuje aktivní účast výzkumníka ve zkoumaném prostředí, což umožňuje získání podrobných informací o kontextu a dynamice sociálních interakcí (Spradley 1980).

Použitá metoda výzkumu má však i svá omezení, kterou je nutné zde také zmínit. Například, že kvalitativní výzkum může být kritizován za omezenou generalizaci výsledků a také svou subjektivitu (Bryman 2012). Výzkumník tedy musí být pozorný a neohrozit výzkum svými vlastními předsudky či očekáváními. Dalším problémem může být výzkumný vzorek respondentů, kterých je zde celkem pět. Osobně jsem se snažila o neutralitu a nijak nezkrusovat výsledky výzkumu. Vzhledem k tomu, že se v prostředí archeologů pohybuji poslední čtyři roky, je tak možné, že má na mě tato zkušenost v jisté míře nějaký dopad. Avšak myslím, že právě kvůli této dlouhé zkušenosti jsem důkladně poznala kolektivní paměť i kolektivní identitu českých archeologů, tedy historiky a anekdoty, které si archeologové předávají, poznala jejich zvyky, s některými navázala i

přátelství a díky tomu uskutečnila výzkum této bakalářské práce na jejíž téma byla prvotní reakcí povětšinou zmatenost, po následném uvedení a vysvětlení tématu pak následoval smích, nadšení či rovnou vyprávění nějaké historky.

3.1 Výběr respondentů

Výzkumu se zúčastnilo pět respondentů pocházející z Plzně a Prahy. Výběr respondentů proběhl na základě dříve navázaných kontaktů v rámci mé účasti na archeologických terénních výzkumech a jednoho respondenta, jenž byl doporučen předchozím účastníkem. Čeští archeologové tvoří poměrně malou skupinu, ve které se jednotliví členové velmi dobře znají. S ohledem na tuto skutečnost bylo rozhodnuto neuvádět jména, a to jak respondentů, tak aktérů zmiňovaných v anekdotách. Kvůli soukromí respondentů jsou informace o nich uvedeny pouze okrajově. Jsou kategorizováni dle pozic, které v archeologii zauímají, tedy student, přednášející či terénní pracovník. Věk respondentů je pouze orientační s maximální odchylkou 5 let. Respondenti byli vždy na začátek rozhovoru upozorněni na nahrávání a na začátek nahrávání ujištěni o anonymitě. Seznam respondentů a informace s nimi související jsou shrnuty níže v textu. Zúčastněné pozorování probíhalo od 1. července 2021 do 31. března 2023. Po tuto dobu jsem se účastnila výzkumů a prvotně jen zjišťovala, které historky se vyprávějí nejčastěji. Následně jsem během jednoho roku sbírala rozhovory, a to od 1. března 2022 do 31. března 2023.

Radovan: 50 let, Přednášející

Stanislav: 40 let, Přednášející

Jaromír: 30 let, Vystudovaný archeolog (bakalář), 5 let terénní pracovník

Dalimil: 25 let, Aktuální student archeologie

Marie: 50 let, 30 let terénní pracovník, nestudovala archeologii (kopáč)

Složitou otázkou bylo etické uchopení této práce, tak aby se nestala pouze sbírkou pomluv a klepů. Jedním z opatření je právě úplná anonymizace jak respondentů, tak aktérů. Dále bylo téma práce konzultováno s vyšším počtem archeologů, jejichž velká většina uvítala téma pozitivně a často i s nadšením. Osobně doufám, že právě díky těmto opatřením se práce setká spíše s pozitivní reakcí.

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

Archeologové si vypráví humorné historky a anekdoty velmi často, během zúčastněného pozorování jsem jich na archeologickém terénním výzkumu i během mimopracovních setkání slyšela mnoho. Některé z nich se týkali samotných archeologů a některé takzvaných kopáčů, což jsou lidé, jenž nevystudovali archeologii, ale z různých důvodů se často účastní archeologických terénních výzkumů jako neodborní pracovníci. Pojem kopáč zde není pojat v pejorativním slova smyslu. Tuto skupinu tvoří jak studenti vysokých škol, tak lidé, které baví historie či lidé, kteří chtějí mít ve svém zaměstnání volnost, což jim právě tato práce nabízí. Terénní výzkum je tak plný lidí, kteří přichází z různých sociálních vrstev, ty však častěji nemají takový vliv na sociální status, který během práce na výzkumu získává každý z účastníků. Hodnotícím hlediskem je zde především kvalita práce, v důsledku čehož se zvyšuje či snižuje získaný sociální status.

4.1 Historky

4.1.1 Pojídání boty

Tato historka je velmi častá a díky tomu má i spoustu variant, avšak základ má stejný. Archeolog či více archeologů, kteří byli na výzkumu, se posilnili alkoholem a následně dostali hlad (objevuje se i varianta sázky či „hecu“), následně zjistili, že nemají nic k jídlu, a tak tepelně upraví koženou botu, jež pochází z jímky a následně ji pozře/pozřou.

Radovan: „Měli snad údajně a tady se rozchází vyprávění, někdo říká, že měli vajíčko a že tu botu si dali pod vajíčko, ale ta druhá strana mluví o tom, že ani to vajíčko neměli a že si jí teda jenom osmažili. Podle mě to od začátku byla frajeřina, ale věřím, že hlad měli, to jo. Tady bych chtěl říct, že ta bota se zachovala jenom díky tomu, že byla v jímce a ta jímka není nic jiného, než latrína. Ne, že je obdivuju, ale sám jsem v úžasu, že něco takového pozřeli. Samozřejmě byli ožralý. A říká se že Aktér 1 si normálně zažil, zatímco aktér 2 to v té bytovce zvracel z okna po tom baráku.”

Stanislav: „V době přechodu z bakalářského na magisterské studium jsem na výzkumu od staršího kolegy jsem slyšel příjemnou historku, která se týká aktéra 1. Při jednom takovém alkoholovém večeru došli potraviny a onen badatel dospěl k názoru, že

tam něco k jídlu musí být. A byla tam velká škála kožených artefaktů pocházejících z jímek, které byli v destilované vodě. Došlo údajně k tomu, že onen badatel v důsledku toho, že nebylo co k jídlu, tak pokrájel a lehce osmažil koženou částí té středověké boty. No a s další konzumací alkoholu to pozřel a snad mu potom ani nic hrozného nebylo“

Jaromír: „S botou si bohužel nepamatuji jméno, protože má tato historka mnoho variací a záleží vždy na vypravěči, dle toho se mění účinkující. Ale základem toho příběhu je to, že během jakéhosi výzkumu byl rozkopán hřbitov, kde byla nalezena kožená bota ze středověku a vedoucí napadlo, že když je taková příležitost, tak je třeba se z té boty napít. A po dvou třech dnech se jednomu z nich objevily boláky na břicho a museli k doktorovi, že mají mor a nakonec pomohl penicilin.“

Dalimil: „To mi říkal někdo na praxích, že se nějaký archeolog vožral, snědl koženou botu z jímky. Prej že z ní udělal omáčku. No a pak dostal mor. Říká se to o hodně lidech.“

Marie: „Tak já teda vím přímo od zdroje, že je to jenom pohádka pro studenty. Sama jsem se na to ptala přímo aktéra, protože mě zajímalo, jak se dá smažit bota a pár věcí mi tam nesesedlo, takže jsem ho svými blbými a dotěrnými dotazama donutila přiznat barvu. Je to jen příběh pro studenty.“

Historka s botou se pak objevuje i v knize *Černá sanitka* (Janeček, 2006) a to v zcela jiné verzi, doplněná informacemi o několika dalších variantách. „*Jedna vysokoškolská studentka v Brně si prý jednou chtěla přes léto vydělat nějaké peníze, a tak se s pár kamarády přihlásila na brigádu na archeologických vykopávkách.. ...Po pár dnech je potkalo neuvěřitelné štěstí – našli časem takřka netknutou středověkou studnu! A jakoby nestačilo, na dně ležel kompletně dochovaný středověký škrpál. No, následovala samozřejmě velká oslava s archeology, popíjelo se pivo a víno, a v euforii si tam pak na závěr všichni přitukli tím nalezeným středověkým škrpálem.*“ Studentce bylo po pár dnech špatně a po návštěvě několika doktorů ji hospitalizovali až jednoho doktora napadlo se jí zeptat co dělala předešlé dny, a tak přišel na dýmějový mor. (Janeček 2006: 208-209)

Samotní archeologové chápou tento příběh jako reálný příběh, který se stal. Jeho skutečnost a pravdivost podkládají především svými vlastními zkušenostmi z terénního výzkumů, kde se sami staly účastníky či pozorovateli jiných podobně neuvěřitelných

situací. Respondenti, kteří byli starší, uvedli i stejného hlavního aktéra. Radovan jmenovitě vyjmenoval celkem dva aktéry. Stanislav, který je o deset let mladší, uvádí stejného aktéra, ale nezmiňuje další aktéry, kteří se měli účastnit akce. Jaromír s Dalimilem už však neznají ani jména či počet aktérů, jež se měli akce účastnit. Tři ze čtyř respondentů slyšeli tuto historku od svých stejně starých či starších spolužáků, a to na praxích na archeologickém terénním výzkumu. Respondentka Marie jako jediná tvrdí, že se příběh nestal a svou domněnku opírá o samotného aktéra, který měl pod tíhou dotazů přiznat, že se tato událost nikdy neudála. Tato možnost je samozřejmě reálná, avšak je možné, že aktér jen nechtěl odpovídat na dotazy. Shrňeme-li tyto poznatky, je možné dospět k závěru, že původní příběh může být vcelku pravdivý, avšak jeho předávání z generace na generaci způsobilo ztrátu původní důvěryhodnosti, a to díky přidanému morovému konci a především neznalosti hlavních aktérů. Důležité je však brát na zřetel i na výpověď Marie, která pravdivost historky zcela vyvrací. Bohužel s touto verzí se u posluchačů uspět nedá, proto silná většina věří, že bota pozřena byla a verze o nepravdivosti činu není rozšířena. Tato historka je tedy něčím velmi zajímavým a něčím co komunitu udržuje nehledě na to, zda botu někdo reálně snědl či nesnědl. Lidstvo věří mnoha příběhům, tak proč by zrovna tento, který archeology varuje před nástrahami jako je konzumace alkoholu ve spojení s nedostatkem jídla na archeologickém terénním výzkumu neměl být důvěryhodný.

4.1.2 Olizování lebek, kostí či střepů

Historka o olizování lebek, kostí či střepů je sice o něco méně častá nežli ta s botou, ale o to více zajímavých verzí má. Svou povahou však přispívá k vytváření kolektivní identity a předáváním zkušeností, které mohou být trochu bizarní. Marie, jedna respondentka z celkově pěti účastníků nikdy neslyšela ani nikoho neviděla cokoliv olizovat, maximálně tak naslinit prst a očistit jím daný předmět od hlíny.

Radovan: „Já nikdy nic neolizuji a ani neznám žádného z archeologů, kdo by to dělal, ale znám jednoho geologa, kterého jsem na vlastní oči viděl olizovat hrozně zaprášené kameny. Ale z archeologie jsem nikoho kost ani střep olizovat neviděl.“

Stanislav: „Archeologové čas od času olizují keramické střepy, a to má své poměrně jednoduché vyústění, protože obecně na našem území se čas od času setkáváme s keramikou sygiláta, která může občas připomínat novověkou keramiku nebo i soudobý

antický plagiáty, takže je to vlastně keramika vysokého ohně, to znamená, že pokud ji dáte na jazyk, tak se nepřilepí, protože není nasákavá. Normální keramika se přilepí.”

Jaromír: „To mě naučil jeden archeolog na výzkumu. Stačí kost olíznout a když se k jazyku přilepí, tak je lidská a když se k jazyku nepřilepí, tak je zvířecí. Metoda byla vyzkoušena, fungovala, ale asi nebyla vyzkoušena tolikrát, aby se dala zařadit do učebnic.”

Dalimil: „Jeden přednášející nám říkal, jak rychle poznat, jestli je to fakt hodně stará mrtvola a nebo jestli tam leží jen chvíli. Dá se určit těma antropologickými hlediskama, ale tohle je rychlejší, stačí líznout lebka a když je slaná, tak je fakt hodně stará a když ne, tak je to práce nějakého novodobého vraha. Ale ještě jsem to nezkoušel, tak těžko říct.”

Tato historka má ještě jednu variantu, které se zdá být reálnější. Jediný rozdíl je v tom, co má slanost lebky určit. V jiné variantě tohoto příběhu jde o určení toho, zda je lebka pravá či zda ji tam jen někdo nenastrčil pro srandu tedy falzifikát. Díky mozkomíšnímu moku by reálná lebka měla být slaná, což se zjistí právě olíznutím.

Téma olizování je o něco složitější než u historky s botou, jelikož zde není opakující se příběh. Výpovědi respondentů jsou různé, dva z pěti tento příběh ani neznají a jediným společným jmenovatelem je zde olizování nějakého předmětu za účelem určení nějaké jednotky jako je stáří či původu (viz keramický střep). Je však zajímavé, že všichni respondenti označují své metody za funkční a někdy i empiricky vyzkoušené. Důvěryhodnost těchto příběhů podkopává i fakt, že jim tyto „rady“ mohly být dány pouze pro zábavu jejich starších kolegů, kteří si tak jen zkoušeli, co vše jim jejich mladší kolegové či studenti uvěří. Nepravdivost historek podporuje i mé zúčastněné pozorování a častého dotazování na olizování střepů či kostí, během mého terénního výzkumu jsem neviděla nikoho, kdo by cokoliv olizoval a většina dotazovaných pouze znala historku o někom kdo to údajně dělá a menší část ani neví, že by měl někdo něco podobného dělat. Nejspíše proto se bohužel s žádnou z těchto metod prozatím nesetkáme v žádné oficiální učebnici archeologie.

4.1.3 Celkové shrnutí

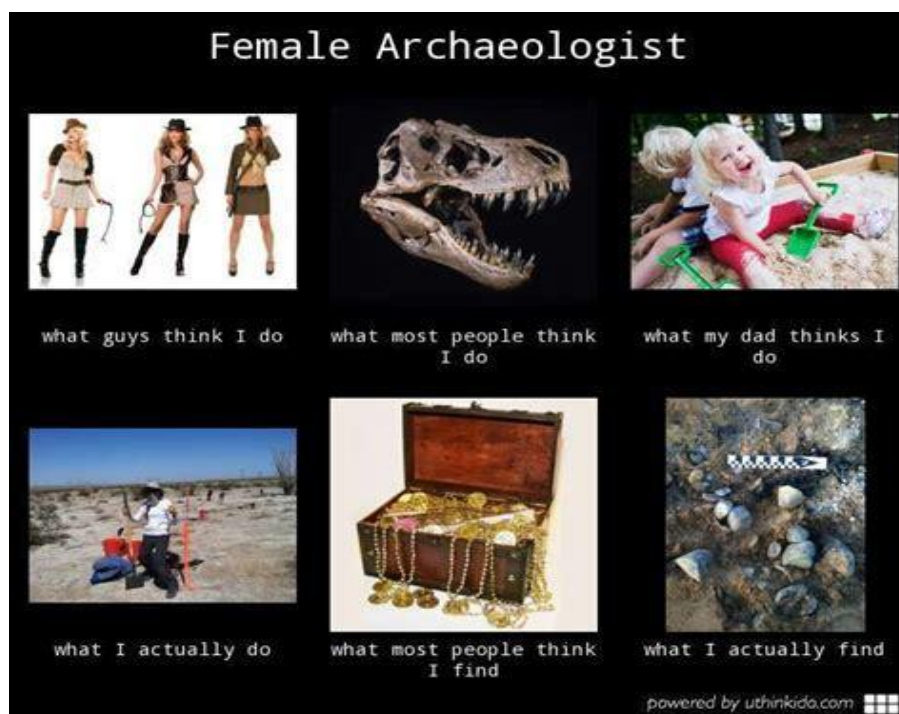
Archeologický terénní výzkum v České republice je doprovázen širokou škálou narativních dimenzí, jenž reflektují profesní zkušenosti, zvyky a sdílené hodnoty mezi archeology. Tento výzkum se zaměřil na analýzu dvou často se vyskytujících historek, tedy příběh o pozření kožené boty a olizování různých artefaktů. Shrneme-li získané informace, zjistíme, že většina historek či zkušeností byla získána na praxích, tedy terénním výzkumu. Archeologové zde tráví velkou část času pouze spolu a práce bývá fyzicky náročná. Přenos historek či zkušeností je možný ve dvou místech, tedy pokud jste spolu v sondě a celý den spolu pracujete, tak je dobré si povídat a právě něco takto humorného, aby práce rychleji uplynula. Druhou možností je večerní posezení, kdy se sejde většina účastníků a skrze humorné historky mohou sdílet zkušenosti, avšak nelze opomenout ani zábavnou funkci příběhů, které pomáhají navázat soudržnost skupiny. Vzhledem k časté konzumaci alkoholu při večerních setkáních můžou příběhy o jiných opilých archeolozích zastupovat funkci solidarity v rámci skupiny. Respektive, pokud se někdo z účastníků opije a na základě toho se mu stane něco, co mohou ostatní považovat za vtipné či neuvěřitelné, ví tak, že se tyto situace stávají například i významným badatelům. Tudíž se pak může s nějakým chvilkovým selháním lépe vnitřně vypořádat. Je zde také nutno říci, že historka s botou není archeology vnímána jako posměšná, během výzkumu jsem se vždy setkala spíše s obdivem směrem k aktérům. Mezitím co v příbězích o olizování předmětů lze vidět spíše funkci vzdělávací, tady snahu předat mladší generaci nějakou vlastní zkušenost. Je zde tak náznak solidárnosti a sounáležitosti v rámci skupiny.

Transformace příběhu o botě je způsobena jejím předáváním z generace na generaci. K postupnému vymizení detailů jako je místo, čas a jména aktérů, může být zapříčiněno právě konzumací alkoholu při předávání historky, kdy si posluchač právě nezapamatuje některý z detailů, a tak ho buď sám nahradí nějakým jiným, či ho jednoduše vynechá. To následně vede ke ztrátě důvěryhodnosti příběhu. Avšak pravdivost příběhů není pro samotné archeology natolik důležitá. Hlavní jejich funkcí je pobavit posluchače, předat zkušenost či varovat, a především udržet soudržnost archeologické skupiny

4.2 Archeologie pohledem veřejnosti

K tomu, jak veřejnost vnímá archeologii a archeology je dle mého názoru vhodné přiložit toto archeologické meme, které reflektuje různé pohledy veřejnosti či okolí

archeologa. Je zde nereálná představa toho, jak má žena archeoložka vypadat. Dále narážka na to, že archeologie a paleontologie jsou dvě různé vědy, avšak i během mého zúčastněného pozorování jsem se setkala s dotazy typu „Už jste našli nějakého dinosaura?“ či „Hledáte poklad?“. Dalo by se tedy říct, že dle veřejného mínění je snem každého archeologa najít kostru dinosaura, který je obklopen zlatým pokladem. Realitou jsou však nálezy keramických střepů ve velkém množství.

Obrázek 1. <https://www.memesmonkey.com/topic/Archeologist#&gid=1&pid=4>

Překlad meme: Co jsi chlapi myslí, že dělám. Co jsi většina lidí myslí, že dělám. Co si můj táta myslí, že dělám. Co vlastně dělám. Co si většina lidí myslí, že nacházím. Co vlastně nacházím.

4.2.1 Jak vypadá “správný“ archeolog?

Ohledně zjevu archeologa panuje mezi veřejností mýtus, o tom, že každý archeolog byl ke svému studiu motivován filmy s Indiana Jonesem a tak je samozřejmostí, že alespoň většina archeologů by měla mít za opaskem bič.

Častou historkou týkající se právě veřejnosti, se kterou má více archeologů žitou zkušenost, je o tom, že někde na výzkumu během kopání, šla kolem paní učitelka či

maminka s dětmi a pronesla větu. „Tak děti, když se nebudete učit, tak dopadnete takhle.“ Je však důležité zmínit, že představa veřejnosti o tom, jak má vypadat archeolog či archeologický terénní výzkum je vcelku zkreslená. S představou archeologa jako muže či ženy v bílé košili a se štětečkem je častěji potkáme ve filmech nežli na reálném terénním výzkumu. Také je nutno dodat, že v některých situacích není ono archeologické bádání zcela zjevné. Pro lepší představu takové nejasné situace je níže obrázek 1. Na fotografii, která byla pořízena právě po oné pronesené větě, vidíme archeologa, který je uvnitř takzvané klece a kolem něho jakýsi školní výlet.

Obrázek 2. Foto Daniel Štochl, 2017

4.2.2 Představa o činnostech archeologa

V kontextu České republiky se můžeme často setkat s fámou kdy náš známí měl známého, který prováděl z různých důvodů výkopovou činnost na svém pozemku, následně našel kosti/mince či jiné archeologické nálezy. Nahlásil nález, co našel a přišli mu tam archeologové, kteří tam byli dlouhou dobu, nic nenašli a on jako vlastník pozemku musel celý nákladný výzkum zaplatit.

Tato fáma má za následek neohlašování nálezů, a to i přes ohlašovací povinnost či znalost památkového zákona, který osvobozuje fyzické osoby od hrazení nákladů. “§

22 odst. 2 věta druhá památkového zákona: Je-li stavebníkem právnická osoba nebo fyzická osoba, při jejímž podnikání vznikla nutnost záchranného archeologického výzkumu, hradí náklady záchranného archeologického výzkumu tento stavebník; jinak hradí náklady organizace provádějící archeologický výzkum. Obdobně se postupuje, má-li se na takovém území provádět jiná činnost, kterou by mohlo být ohroženo provádění archeologických výzkumů.”

Ke vzdělávání široké veřejnosti o archeologii a archeologickém terénním výzkumům přispívá i každoroční Mezinárodní den archeologie, který se koná vždy třetí sobotu v říjnu, a to již od roku 2014.

4.3 Vytváření kolektivní identity

Většina archeologů je velmi společenská, a tak se mezi sebou často potkávají. Mezi pravidelné akce opakující se každý rok patří Pasování prváků, Vánoční besídka či Mezinárodní den archeologie. Mezi méně časté pak patří různá výročí kateder archeologie či výročí takzvané rotundy, kde se archeologové mimo jiné setkávají každý čtvrtek. Častější setkávání, tedy jednou do týdne se týká jak studentů archeologie, tak i vyučujících se studenty v rámci neformálních setkání, které v poslední době začala iniciovat Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni.

Mezi zvyklosti na archeologickém terénním výzkum patří takzvaná Dokopná, což je oslavou úspěšného ukončení terénního výzkumu. Může se konat přímo v den kdy se dodělávají poslední dokopávky či nejbližší následující dny. Tato oslava je spojena s konzumací alkoholu a vzpomínání a strasti i radosti, které se během výzkumu udály. Konat se může buď přímo na ploše, tedy místě výzkumu či v pohostinství někde poblíž místa výzkumu.

4.3.1 Pasování prváků

V rámci procesu socializace studentů prvních ročníků archeologie se na univerzitách často vyskytuje takzvané “pasování prváků”, jež je s určitým nadhledem možné označit za přechodový rituál, jenž napomáhá s transformací studentů prvního ročníku na plnohodnotné členy tohoto společenství (Turner, 1969). Tento rituál se tradičně koná v přírodním prostředí či hradech, daleko od města, díky čemuž nejsou

účastníci nikým rušení a zároveň oni sami nikoho neruší. Průběh rituálu je založen na plnění řady úkolů, které studenti prvního ročníku, nazývaní “prváci”, plní na různých stanovištích. Tyto úkoly vymýšlí starší spolužáci a někdy i vyučující či absolventi, přičemž jsou často zaměřeny na různá historická období odrážející tematiku archeologického studia. Úkoly jsou často opředeny konzumací alkoholu. Úkolující se převlékají do dobových kostýmů, což dodává akci autenticity i neformálnosti a zároveň rozšiřuje povědomí studentů o různých historických dobách. Atmosféra je přátelská a neformální, často právě podporována alkoholem, který přispívá k uvolnění účastníků a usnadňuje tak navazování kontaktů mezi nimi. Tento rituál je důležitý pro utváření společné identity a podporu soudržnosti mezi studenty, absolventy a vyučujícími, kteří se tak mohou lépe poznat a vzájemně prohloubit své vztahy. Pasování prváků má dlouholetou tradici na většině kateder archeologie a je považováno za integrální součást akademického života. Tento rituál zajišťuje nejen začlenění nových studentů, ale také představuje kontinuitu tradic a hodnot, které jsou klíčové pro jejich kolektivní identitu.

4.3.2 Archeologická stolová společnost Rotunda

Od roku 1980 se každý druhý čtvrtek schází Archeologická stolová společnost Rotunda, jedná se především o starší ročníky v důchodovém věku, mezi které občasně zavítají i někteří mladší kolegové. Jde o to, že někdo ze starší generace je tam každý druhý čtvrtek, takže si má archeolog vždy ke komu přisednout. Tato společnost je velmi kreativní a společenská, díky tomu je možné si zahrát archeologické pexeso, které vzniklo právě v této společnosti a na kterém jsou fotky členů společnosti či historicky významných archeologů. Archeologická stolová společnost Rotunda, získala svého jména díky původnímu místu setkávání v Hostinci u Rotundy. Tato společnost se vyznačuje nejen pravidelnými oslavami označovaných jako Dny Rotundy, ale také pro svá vyznamenání jako například Řád Rotundy, Pamětního a Rytířského kříže Řádu Rotundy. Řád rotundy byl udělen 48 nositelům a 14. října 2021 bylo jeho udělování ukončeno „z důvodu nedostatku kovu z roztavených píp zvěčnělé pivnice U Milosrdných“ (Lutovský-Smejtek 2021). Dny rotundy jsou oslavy pojící se k výročí Archeologické stolové společnosti Rotunda, kdy slaví nejen členové společnosti, ale kdokoliv z archeologické komunity se může k oslavám připojit, vyslechnout si historii a vznik spolku či pouze popít s přáteli z oboru. Tyto oslavy jsou pořádány pravidelně, avšak během pandemie Covid-19 bylo nutné odložit v roce 2020 jubilejní oslavu, tedy 40 let od vzniku Archeologické stolové společnosti Rotunda. Oslavy jubilea se tak nakonec konali až 12.-

14. října 2021. Tato tradiční setkávání zajišťují předávání hodnot a podporují soudržnost této specifické profesní skupiny. Je zde však nutno dodat, že zájem aktuálně studujících studentů není o pravidelné čtvrtletní setkávání moc velký. To je však jen důsledek toho, že oni studenti se scházejí často a pravidelně sami mezi sebou a se staršími se pak stýkají na významnějších setkáních.

Obrázek 3. Foto Pavel Kacl, 2023

Obrázek 3. Foto Magdaléna Fišerová, 2022

4.4 Archeologická „lidová tvořivost“

Archeologové jsou skupinou dosti kulturně zaměřenou, a tak na terénních výzkumech během práce či po ní vznikají různé popěvky či se upravují známé písně, tak aby se hodili do situace a nálady na ploše. Existují přímo kapely, tvořené alespoň z části archeology či mají písně spojené s archeologií, dalším typem jsou kapely, které hrají na historické nástroje či svou vizáží připomínají některou z historických dob.

Pro tuto práci jsou významné především kapely prvního typu, jelikož blíže reflektují tuto profesní folk group a samotný terénní výzkum. Lze sem zařadit kapelu Typ Skršín, jenž je jednou ze známějších a je tvořená převážně archeology, důvodem vzniku byla idea vystupování na takzvaném pasováních prváků, kterému je v práci také věnováno místo. Typ Skršín vznikl na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2003 a v roce 2007 zanikla. Následně na přelomu let 2009 až 2010 se po částečné personální změně obnovila. Název kapely je odvozen křemence typu Skršín, který se během neolitu, eneolitu a částečně i doby bronzové využíval k výrobě kamenných štípaných nástrojů, tedy takzvané štípané industrie. Jejich texty jsou spojeny s archeologií či s nějakými historickými událostmi či obdobími. Historicky naladěnou mají i scénu a samotné kostýmy. Pro lepší představu je zde uveden text písně s názvem Archeologická hymna, jejíž text napsal Luboš Rypka, který zde humorně a s nadsázkou popisuje práci na archeologickém terénním výzkumu (Marks 2018).

Mezi další kapely, jež se svým textem dotkli archeologie, je kapela Psychadelic Spiders of dr.Spoon s písní Archaia. Píseň je o stejnojmenné společnosti, jež provádí záchranné a předstihové archeologické výzkumy, Kubís, autor tohoto textu ho nemyslí nijak hanlivě, dle jeho slov jde pouze o vyznání totální anarchie, jenž ho kdysi tolik bavila.

Archeologická hymna
Typ Skšín

Archeologie - to je věda,
jako žádná ze sta,
vykopat si kostru, poklad -
- naše denní vesta.

Neryjeme zahrádky
ani studny nekopem.
Nejsme ani architekti,
do Egypta nejedem.

S krumpáčem a rýčem -
- rádi si to zkusíme.
Kdo vám překop telefon,
o tom však nic nevíme.

Kdo nekope s námi,
kope proti nám.
Nemáme ho rádi,
ať zůstane sám.

Nechte nás tu v klidu bádát.
My jsme zcela neškodní.
Moc vám toho nepovíme,
jen to, že jsme šikovní.

Archaia
Psychadelic Spiders of
dr.Spoon

Jdou zjevy ulicí,
práce se štítící.
Jdou zjevy ulicí,
jdou, jdou, jdou.

Peníze nemají
a rádi chlastají,
co s tím udělají,
ou ou ou.

Zajdou do Archaii,
tam je zaměstnají.
Prachy vydělají,
a pak je prochlastají.

Protože Archaia,
Archaia, Archaia,
je zjevů ráj.

Lopaty krumpáče,
investor zapláče.
Vykopem mrtvoly,
pak budou koláče.

Když dojdou mrtvoly,
vykopem kabely.
Praha ať nesvítí!
Máme to v prdeli!

Protože Archaia,
Archaia, Archaia,
je zjevů ráj.

4.4.1 Báseň

Báseň, která je uvedena níže je od Halky Fouskové, která již dlouhá léta pracuje na archeologických výzkumech, avšak archeologii nestudovala. Tato báseň je reakcí na její osobní zkušenosti z pohledu takzvaného kopáče. Báseň reflektuje pocity a popisuje práci na archeologickém terénním výzkumu. Halka je jednou z osob, o kterých je ve světě archeologie mnoho historek, některé méně a některé více pravdivé. Z osobní zkušenosti mohu však s jistotou říci, že právě díky svým dlouholetým zkušenostem a praxi, kterou v archeologii má, je přesně tím, komu se s příchodem na plochu zvyšuje získaný status.

Zde je kousek z mého rozhovoru s Halkou o tom, jak se dostala k archeologii a práci na terénním výzkumu. “Tak já jsem se k archeologii dostávala postupně, zaprvé jsem četla knížky od Štorcha, už od dětství. Tu archeologii jsem vnímal už jako malá, akorát mi maminka říkala, že na to nemám známky. No a když jsem pak přijela do Prahy, tak jsem si ráda hrála na středověk, upravovala si oblečení a tak. Pak jsem dělala u koní, ale tam mi neplatili. No, tak jsem sháněla práci. A byla jsem na parbě s kámošem a řekla mu, že mi skončili koně a že potřebuju práci. Ještě předtím mě, ale zavřeli a byli za mě demonstrace a všude po praze byli letáky s mojí fotkou a s nápisem Osvoďte Halku, takže když jsem přišla k archeologům a řekla, že jsem Halka Fousková, tak říkali “Jé holka z plakátu, tebe berem!”. Bylo mi dvacet a začala jsem u Vojty Kašpara s Durdíkem. Chvilku jsem dělala na Sixt’áku (Sixtův dům) a pak jsem byla i na půl roku na Křivoklátu a od té doby dělám v archeologii a občas si odběhnu k těm koním.”

Modlitba pracovníka
archeologického výzkumu
Halka Fousková

Já permoníček maličký,
mlží se mi brejličky,
plní se mi kbeličky,
prach se plní za víčky.

Pomoz bože můj,
hlína není hnůj.
Bezpečák je fuj!
Betone ty stůj!

Profily nám nepadaj,
kostry krásně vypadaj.
Stavbaři nám vynadaj,
naši práci napadaj.

Skončí-li výzkum v Praze,
dopadnem na poli zase.
V krajině v obzorové kráse,
Větrník své mraky pase.

Pravěkým polem to fičí,
technik větrem křičí,
pod slunkem voda sičí,
kopáč horkem chrčí.

Bacha, bagr jede,
kůlovky dát nejde.
Prudič ať odejde!
Vědě duši dejte!

5 ZÁVĚR

Archeologové, jak se touto prací snažím dokázat, tvoří specifickou profesní folk group sdílející určité kulturní prvky a fenomény, jenž jsou předávány v čase i prostoru, a někdy generačně. Čímž se dle mého názoru dají považovat za členy svébytné soudobé komunitní lidové kultury. Odpověď na otázku, jak je u archeologů strukturovaná pracovní činnost a pracoviště tak, aby vznikla specifická komunitní expresivní kultura je složitější. Musíme zde zohlednit mnoho faktorů jako je pracovní prostředí, komunikace a spolupráce.

Za prvé, archeologický výzkum je organizován s jasnou hierarchií, každý účastník ctí vedoucího výzkumu, který je zde nejvyšší autoritou, následně jsou zde technici, kterými bývají už vystudovaní archeologové, často studující magisterský obor archeologie a jsou zařazeni přímo pod vedoucím výzkumu. Tato hierarchie se může projevovat v rozdělení pracovních buněk sloužící jako šatny, avšak ne vždy je na výzkumu možnost oddělit vedoucího od ostatních, a ten pak sdílí zcela stejné prostory s ostatními pracovníky. V buňkách se však tráví čas jen při obědové pauze, takže velkou většinu času jsou všichni společně na ploše, kde spolu všichni účastníci interagují.

Dalším důležitým aspektem pro vznik specifické komunitní expresivní kultury je setkávání archeologů mimo pracovní dobu, a to jak na konferencích, tak především na neformálních setkáních v pohostinských zařízeních. Zde patří pravidelné setkávání na Rotundě či jiná více soukroměji pojatá setkání. Při těchto příležitostech se často vyprávějí různé zážitky a historky spojené s prací na archeologickém terénním výzkumu.

Pracovní tradice mohou odrážet jak stabilitu uvnitř archeologické skupiny, tak trauma sociálního konfliktu. Pracovní tradice a historky mohou sloužit jako způsob kolektivního vyrovnávání se se stresem či konflikty, příkladem může být právě tradice Dokopná, kde se všichni pracovníci výzkumu neformálně sejdou a reflektují své dojmy z celého výzkumu.

Archeologické tradice a historky mají význam především pro soudržnost archeologů jako svébytné profesní skupiny. Tato profesní folk group má své tradice jako je Pasování prvků, Dokopná, Mezinárodní den archeologie či výroční setkávání v rámci kateder, které zajišťují soudržnost, a především podporují kolektivní identitu této

skupiny. Nástrojem kolektivní identity jsou pak právě historiky, anekdoty a fámy, které zajišťují přenos zkušeností a hodnot, jež jsou pro skupinu a její fungování velmi důležité.

Písně a básně, které jsou touto skupinou tvořené, mají především odkazovat na nereálné představy veřejnosti o tom, jak archeolog vypadá a co je jeho náplní. S určitým nadhledem by se dalo říci, že se tak vyrovnává s tlakem, kterým na něj okolí působí, tedy že důležité jsou především blýskavé kovy a dinosauři, nikoliv však keramické střepy či nádoby. Osobně se domnívám, že tím, jak v textech svou práci podceňují či podkopávají, reagují na tlak svého okolí a majoritní společnost.

Je nutné zmínit i omezení tohoto výzkumu, které tkví v použití kvalitativní metody výzkumu, který může být kritizován za omezenou generalizaci výsledků. Výzkum má své omezení také díky nízkému počtu respondentů. Pro komplexnější výzkum a bližší prozkoumání archeologů jako specifické profesní folk group by bylo nutné rozšířit výzkum o zbytek České republiky. Zajímavé by také bylo porovnat narativní dimenze archeologického terénního výzkumu i se zahraničními archeology.

Za důležité zde považuji zmínit, že i podfinancování filozofických fakult, na kterých se právě obor Archeologie vyučuje, může být důvodem větší kolektivity a porozumění jedinců právě v této skupině a důvodem pro menší zájem stát se součástí jiných skupin. Osobně znám několik případů, kdy kvůli finanční stránce odchází z archeologie mnoho lidí, a to i přesto, že dělali to, co je baví a co jim velmi dobře jde. Tato skutečnost je velmi smutná a lze jen doufat, že se situace celkovělepší.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- BENNETT, Gillian. 1986. Oral narrative and the moral economy of survival. *Western Folklore*. 45, 11-24.
- BEK, Tomáš. 2019. Práce za pokladnou: Flexibilní organizace v supermarketech a prekarizace práce. *Sociologický časopis*. 55, 61-86.
- BRUNVAND, Jan Harold. 1993. *The Baby Train And Other Lusty Urban Legends*. New York: W.W. Norton: 325-347.
- BRUNVAND, Jan Harold. 1999. *Too Good to Be True: The Colossal Book of Urban Legends*. New York: W. W. Norton.
- BRYMAN, Alan. 2012. *Social Research Methods*. 4th edition. Oxford: Oxford University Press.
- BURZOVÁ L., Petra, DVOŘÁKOVÁ, Ilona, HEJNAL, Ondřej, RŮŽIČKA, Michal, TOUŠEK, Laco. 2013. Dělnická kolonie Karlov: místo, paměť a identita. *Český lid*. 100, 259-279.
- DÉGH, L. 1994. Narrative interaction: The embodiment of lore. *Journal of Folklore Research*. 31, 117-135.
- FINE, G. A., & HEATH, C. 2009. *Rumor Mills: The Social Impact of Rumor and Legend*. Piscataway
- GREEN, Archie. 1978. *Industrial Lore: A Bibliographic-Semantic Query*. *Western Folklore*. 37, 213-244.
- GREEN, Archie. 1997. *Industrial Lore: A Bibliographic Guide to the Folklore, Legends and Traditions of American Business and Industry*. New York: Greenwood Pres
- JANEČEK, Petr. 2006. *Černá sanitka a jiné děsivé příběhy*. Praha: Plot.
- JANEČEK, Petr, 2012. *Současná pověst a fáma v České republice. Vznik, geneze a sociální a kulturní funkce domácí urbánního folkloru v mezinárodním kontextu*. Praha. Dizertační práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Bohuslav Šalanda.
- JENKINS, Richard. 1996. *Social Identity*. London: Routledge
- KARBUSICKÝ, Vladimír. 1952. K otázce dělnického folkloru. *Český Lid*. 39, 110-116.
- KELLER, Jan. 2001. *Sociologie kultury*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- KLÍMOVÁ, Dagmar. 1979. K otázkám folkloru Pražského dělnictva. *Český Lid*. 66. 73-80.

- KUNA, Martin. 2002. Archeologický výzkum a jeho metody. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- LUTOVKÝ, Michal, SMEJTEK Lubor. 2021. Kronika. Archeologie ve středních Čechách. 25. 785-791
- MAREŠ, Petr. 1999. Sociologie nerovnosti a chudoby. Vydání první. Praha: Sociologické nakladatelství Slon.
- NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. 2022. Nehodit se do dnešní doby: dělníci v továrně korporace Baťa. Český lid. 109, 147-168.
- NEUSTUPNÝ, Evžen. 2010. Teorie archeologie. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o.
- PETRUSEK, Miloslav. 2018. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum.
- PODBORSKÝ, Vladimír. 2012. Úvod do studia archeologie. Brno: Masarykova univerzita.
- SKLENÁŘ, Karel. 1981. Archeologie a folklór. Praha: Panorama.
- SKLENÁŘ, Karel. 1986. Archeologie a české pověsti. Praha.
- SKLENÁŘ, Karel. 1999. Hromové klíny a hrnce trpaslíků. Praha: Set Out.
- SMRČKA, Aleš. 2017. Řidiči autobusu: emický pohled na socioprofesní skupinu v urbánním prostředí Prahy. Národopisná revue. Strážnice: Národní ústav lidové kultury. 27, 138-150.
- SPRADLEY, James P. 1980. Participant Observation. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- ŠTOFANÍK, Jakub. 2017. Budovatel'skí národopisci? Etnografia robotníctva a štúdium religiozity. Český lid. 104, 71-80.
- TANGHERLINI, Timothy R. 1990. "It happened not too far from here...": A survey of legend theory and characterization. Western Folklore. 49, 371-390.
- TOUŠEK, Laco. 2012. Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In: Hirt, Tomáš a kol. Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie. Západočeská Univerzita Plzeň. 25-106.
- TURNER, Victor. 1969. The Ritual Process: Structure and Antistructure. Chicago: Aldine Publishing Company.
- WOITSCH, Jiří. 2012. Kam zmizela etnografie dělnictva?. Český časopis historický. 110, 692-727.
- WOITSCH, Jiří. 2013. Sto ročníků Českého lidu v osobách a poselstvích vedoucích redaktorů. Český lid. 100, 63-98.

6.1 Internetové zdroje

UHEREK, Zdeněk, 2017. Folklor. In: Sociologická encyklopedie. [online]. 21.12.2017. [cit. 3.12.2022]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/FOLKLOR>

MARKS, Luděk. 2018. Typ Skršín našel ocílku. In: Babylon revue. [online]. 5.9.2018. [cit. 26.3.2023]. Dostupné z: <https://babylonrevue.cz/typ-skrsin-nasel-ocilku/>

6.2 Seznam obrázků

Obrázek 1. <https://www.memesmonkey.com/topic/Archeologist#&gid=1&pid=4>

Obrázek 2. Foto Daniel Štochl, 2017

Obrázek 3. Foto Pavel Kacl, 2023

Obrázek 4. Magdaléna Fišerová, 2022

7 RESUMÉ

This Bachelor's thesis examines the notion that archaeologists form a professional folk group with specific traditions and values passed down through generations, thereby qualifying as members of a folk culture. Understanding how archaeologists create a unique community expressive culture involves a complex task that considers factors such as work environment, communication, and collaboration. The organizational structure of archaeological research features a clear hierarchy, wherein participants respect the project leader, followed by technicians who are usually trained archaeologists often pursuing a master's degree in archaeology. This hierarchy may be reflected in the division of workspaces, but in some cases, the leader may share the same space as other workers, with most on-site interaction taking place amongst everyone.

Gathering archaeologists outside of work hours, both at conferences and informal meetings in pubs, is an essential aspect of creating a specific community expressive culture. These occasions often involve sharing stories and experiences related to archaeological fieldwork. Work traditions can reflect both stability within the archaeological group and the trauma of social conflict. Traditions and stories may serve as a way of coping with stress or conflicts, as demonstrated by the tradition of the "Dokopná," where workers informally gather and reflect on their research experiences. Archaeological traditions and stories play a crucial role in maintaining cohesion among archaeologists as a distinctive professional group. This professional folk group has traditions such as the "Pasování prvků," "Dokopná," International Day of Archaeology, and annual departmental meetings that ensure cohesion and promote a collective identity. Stories, anecdotes, and legends serve as tools for transmitting experiences and values essential to the group's functioning.

The creation of songs and poems by this group primarily references unrealistic public perceptions of archaeologists and their work. It can be said that they cope with the pressure exerted by their surroundings, focusing on flashy metals and dinosaurs instead of pottery shards or vessels. By underestimating or undermining their work in these texts, they may be responding to the pressure from their environment.